

ВОЛЬНАЯ Беларусь

ТЫДНЁВІК
палітычны і літэратурны

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год . . . 12 р. —
На поўгода . . . 7 р. —
На 1 месяц . . . 1 р. 50 к.

Перамена адрэсу 50 к.

Ніхай жыве незалежная
Беларусь!

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі:

г. Менск, Захараўская, 18.

ГОД ВЫДАНИЯ II.

№ 31.

15-го верасня 1918 г.

№ 31.

Народ.

Ці-ж хутка люд наш брацкі будзе
Народам моцным, вольным, слаўным,
Такім, каб усе прызналі людзі
Яго іным народам раўным?
На што пытацца? Сам сабой
Крыніца ён вады жывой;
І моцы шмат у той вадзе,
І тая моц ні прападзе.
Народ—ні мы, ні чалавек,—
Яму нішто ні год, ні век,
Ні бой на сьмерць, ні гнеу, ні зьдзек;
Народ—ні слабы чалавек.
Народ—крыніца. Шмат ламья
Кідала ворагаў сямья
У крыніцу тую,—цёк спыніць,
Каб жыццё сьмерцю замяніць.
І усё дарма: з варожых пут
Народ устае, як нейкі пуд.
Нам трэба толькі лом адкінуць.
— Бярэся-ж той, хто у працы жваў!
У народнай памяці ні згінуць
Іменні тых, хто працаваў.

1918 г.

А. Гарун.

Нашы месты.

(Гістарычныя нарысы паводлуг кнігі
Семенава „Живописная Россия“).

(Глядзі № 30).

Вільня.

Краю мой ты Літоўскі,—святая зямля,—
Укрыты жоўтым вясочкам і дробвай травіцай!
Ніпрыглядна для вока даіч твайго зацішша.
Тут інакш, як аб Гэльвэтах і Ауэнах піша;
Дзе нівы, маўляу, рай той, або сынеу дзіво;
Дзе лес ты напаткаеш з міртаў і аліваў.
Дзе горы за Панары шмат разоў вышэйшы;
Дзе абраз за абразам што раз, то чудзейшы;
Рэчкі дзе у каскадах так пекна гуляюць,
Што з іх майстры—валохі малюнкі знімаюць,—
На літоўскіх кірмашах купляюць іх людзі...
Ты ні дайдаеш гэі славы, Літва, ні здабудзеш!
Маеш хмуры ты выгляд, а небо без лоску;
Твой малюнак ні зьдзівіць багачыню валоскіх;
Ні твораць вадаспадаў воды твае сіні,

На узгорках тут яловец, у лесі сасніна;
Хаты скрозь стаўляюць з дрэваў нічэсаных,
Мох квіце зялены на стрэхах саломяных,
А ў хатах двікавы люд прасты вякуе,—
Гляджуць—ні паверыш, што да трох падракуе.
Але у тваю істнасьць як зірнуць глыбока,—
Варта болей, Літва, ты, чым здаецца воку:
Дзіво з дзіваў сьвету, улюбенец акіянаў;
Зроблен с тваіх соснаў горды флот Брытанаў;
За тым, што твой сярмяжнік капаецца ў глебі,
Клопат ні трывожыць Эўропу аб хлеб;
Шляхціц ні зьзякаўся, што жму тваім жытам,
Ані туркаў пад Венай, ані скал пад Мадрытам.

Сыракомля.

Вільня — сталіца даўнейшаго Вяліка-
го Князьства Беларуска-Літоўскаго. Калі
Менск — сэрца Беларусі, то Вільня яе
галава. Вільня была і павінна быць ста-
ліцаю Беларускаго Гаспадарства.

Вільня належыць да самых даўней-
шых славянскіх сялібаў. Мы пішам Ві-
льня, ані Вільня ці Вільно дзеля
таго, што так заве гэты горад наш народ
і гэтак завецца ён у даўнейшых белару-
скіх гістарычных дакумэнтах.

Вучоныя кажуць, што першымі бу-
даўнікамі гэтаго горада былі славяны, з
племя Валоты (Вількі, Люцікі), аб катор-
ых у 11-м веку ад Р. Х. упамінае Пто-
ламей, як аб пасяленцах берагоў Балты-
каго мора. Племя гэтае пасунулося по-
тым на поўнач і заняло абшары цяпераш-
няе Віленшчыны, дзе жылі і літоўцы.
Але мабыць славяны адразу завялі па-
вуючае становішча, бо, напрыклад, Вас-
кросенская летапісь кажа, што калі 1128
г., калі Месяцслаў Вялікі напаў на зем-
лі Крывічоў, дык ваколічныя жыхары
места Вільні выбралі сабе за князя Ра-
сыціслава Рогвалодавіча, — славяніна з
роду князёў Полацкіх.

Вільня стала сталіцаю Вялікаго Кня-
зства Беларуска-Літоўскаго пры вялікім
князю Гедыміну. (1316—1341). Спачатку
Гедымін пабудаваў сваю сталіцу у Тро-
ках. Трокі маглі быць у той час важным
стратэгічным пунктам, з замкамі на во-
звырах Гальва, але ні мелі тых выгод, якія,
на думку князя, патрэбны былі для вя-
лікакняжацкай сталіцы. Гедымін звяр-
нуў увагу на Вільню, як на цэнтральны
пункт, дзе сама мяйсцовасьць суліла
многа розных выгод для пабудавання ста-
ліцы. Вільня, мабыць, ужо ў той час бы-
ла многалюдным месцам, дзе шмат вя-
коў існавала ўжо крэпка умацаванае
замчышча. Гэтае дагістарычнае замчышча
мела падзямальны зэх, захаваны да на-
шаго часу; на ём была зроблена бакшта,
ад каторае і сама гэтая мяйсцовасьць

празвалася бакштаю. Усё гэта разам
прымусіло Гедыміна выбраць сабе за ста-
ліцу место Вільню.

Народная легенда інакш тлумачыць
пабудаванне у Вільні вялікакняжацкай
сталіцы. Вось як аб гэтым апавядае ле-
тапісь у спіску Быхаўца:

„Некатораго часу паехаў князь вялі-
Гідымін са стольца сваяго Кернава у
ловы за пяць міль за раку Веллю і най-
дзе гору у пушчы красну, дубровамі і
раўнінамі аблеглую. І спадабалася яму
вельмі, і он там пасяліўся і залажы го-
рад і назаве імя яму Трокі, дзе былі
Старыя Трокі. І с Кернава перанёс сто-
лец свой да Трок. Па малых часех пае-
хаў пасля таго князь вялікі Гідымін у
ловы ад Трок чатыры міль і найдзе гору
красну над ракою Вільнею, на каторай
знайдзе зьвера вялікаго тура і убіць яго
на той гары, дзе і ныні завуць Турья
Гара. І вельмі было позна да Трок еха-
ці, і станець на луцэ на Швінтарозе, дзе
першых вялікіх князёў зжыгали, і абна-
чава. І сьпячы яму там, відзі сон, што
на гары, каторую звалі Крывая, а цяпер
Лыса, — стаіць воўк жалезны вялік, а у
нем равец калі-бы сто ваўкоў выло. І
ачуціўся ад сна сваяго і мовіць варажбі-
ту сваему, іменем Лездэйку, каторы быў
знайдзен у арлове гнязьдзе; і быў той
Лездэйка ў князя Гідыміна варажбітом і
найвышшым попам паганскім. Відзіх дзей
сон дзіўны, і спаветаў яму усё, што ся
яму у васьне відзело. І тот Лездэйка мо-
віць гаспадару: „Княжа вялікі! Воўк жа-
лезны знаменуець горад сталечны тут
будзець; а што у нём унутры равец, то
слава яго будзець слынуці на увесь
сьвет“. І князь вялікі Гідымін на заўт-
рые-ж, ні ад'ежджаючы, паслаў па людзі
і залажыў горад адзін на Швінтарозе —
ніжні, а другі — на Крывой Гарэ, каторую
ныні завуць Лысаю. І варажэ імя
тым гарадом Вільня. І збудаваўшы гора-
ды, перанёс столец свой с Трокаў на Ві-
льню і учыніў першым ваяводаю у Віль-
ні гатмана сваяго Гаштольта... І княжыў
князь вялікі Гідымін многа лет на княз-
стве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім і
быў князь справядлівы і многа валькі
меваў а заўжды зыскаваў, і панаваў фар-
тупліве аж да вялікае старасці свае“.

Гэтая легенда можа быць зусім спра-
ведлівай. Тлумачэнне снот, асабліва пу-
хаўнымі вышэйшымі асобамі, як і індывіду-
падобныя прароцтвы, моцна уплывалі на
уяўленне народа: народ бачыў у іх волю у. л.

багоў. Дык ні дзіво, што Гедымін раней умовіўся са сваім варажбітом, як ён павінен вытлумачыць народу яго жаданне перанесці сталіцу да Вільні. Такім чынам, пачатак будучай сталіцы у вачах народа быў як-бы асвятчоны волею багоў, абвясціўшых праз варажбіта аб яе будучай велічы і славе.

Новая сталіца пачала шпарка расці і пашырацца. Будаваліся новыя гмахі і княжацкія палацы. На работу зганялі да тысячы народу, а праца мусі была ватта цяжкая, калі аж да нашага часу захавалася прыказка, як пракляцце: „Каб табе хадзіць у Вільню горы капаць“.

У хуткім часі пабудован быў замак на тэй самай гары, на каторай Гедымін забіў тура. Руіны сьцен гэтага замка і яго шэсьцікантовая бакшта захавалася і да гэтага часу. Каля літоўскае капліцы Перкунаса пабудован быў дзераўляны дом, у каторым стаў жыць Гедымін с сям'ёю. Мы ведаем, што 2-га кастрычніка 1323-го года ён ужо жыў у Вільні, бо ў гэты дзень тут быў падпісаны ім трактат з магістрам Мечаносцаў і архібіскупам рыжскім.

Зразумела, што двор Гедыміна абкружылі князі і баяры з зямель беларускіх або рускіх, як тагды называў сябе беларускі народ. Насяленне павялічывалось з кожным годам, а разам з тым і лік будынкаў павольнаўся. Гедымін, турбуючыся аб пашырэнні гандлю, заклаў да Вільні шмат немцаў з Ганзейскіх гарадоў, абязпечыўшы ім свабоду вызнання і надараваўшы тых прывілеяў, якімі яны карысталіся у сябе на бацькаўшчыне. Месце ўжо пры Гедыміну раздзялілася на тры часці, каторыя потым адтрымалі найменне п а л а в і ц. Вялікая вуліца да Вострае Вразы і далей, а так сама Заграўная часць і потым мясцовасць пад найменнем Паноўшчыны, складалі рускую (беларускую) п а л а в і ц у. Цяперашняя Замковая вуліца і прылеглыя к ёй мясцовасці складалі літоўскую п а л а в і ц у. Немцы і жыды пасяліліся ў тэй часці места, каторая і да нашых дзён захавала найменне Нямецкай і жыдоўскіх вуліц.

Німа двух гадак аб тым, што калі ні перад Гедымінам, то у кожным выпадку, пры яго панаванні у Вільні былі ўжо храмы як усходняга, так заходняга вызнання (звычай). Думаюць, што першым праваслаўным храмам была царкаў сьв. Мікалая (перанясенне мошчаў) і цяпер існуючая. Гэтая вестка ні мае пэўных гістарычных актаў; яна паўстала з прыватных дагадак і даўнейшых паданняў, маючых пэўнае значэнне дзеля таго, што, як вядома, славянскія народы найбольш шанавалі і пакланяліся іменням сьв. Мікалая. Сьв. Ілля і сьв. Мікалай у разуменні простага народа заступілі пасьля прыняцця хрысціянства месца Пяруна і Стрыбога, а там, дзе верылі ў Сьвятавіта, яму прызначалі намеснікам сьв. Віта. Але ні трэба забывацца, што у Вільні была і другая вельмі старая царкаў сьв. Мікалая (усьпення), каторая паводлуг падання лічылася старэйшаю.

Адначасна з праваслаўнаю царкаўю, прыехаўшыя з Ганзейскіх гарадоў немцы-каталікі пабудавалі касцёл і так сама у імя сьв. Мікалая, на тым месцы, дзе да апошняга часу стаў касцёл сьв. Мікалая у готыцкім стылю. Ужо пры Гедыміну манахі-францішканцы былі ў Літве

і Вільні. Дзякуючы іх парадзе, Гедымін пісаў да папы, выяўляючы згоду прыняць каталіцтва. Потым прыезджалі пасланцы ад папы, але Гедымін адмовіўся выпасці сваю абяпку.

Пры вялікім князю Ольгерду Вільня, як сьведчаць ордэнскія летапісцы, была ўжо ні толькі вялікім, прыгожа забудованым горадам, але й вялікім гандлёва-прамысловым месцам. Асобная прывілея аслабавяла віленскіх купцоў ад мытных збораў у цэлым гаспадарстве. Вільня зрабілася цэнтральным складачным пунктам тавараў, што прывозіліся сюды з поўдня і ўсхода; адгэтуль яны развозіліся ні толькі па ўсяму краю, але й дастаўляліся ў Рыгу і іншыя Ганзейскія гарады. Бурштын граў важную ролю ў гандлёвых зносінах. Яго звозілі з Жмудзі, з берагоў Балтыкі, складалі ў віленскіх складах і потым адгэтуль пашыралі па розным крам.

Спачатку Нёман, а каля 1380 г. і Вілія былі рэчкамі, па каторых ужо хадзілі віціны. Віленскае і чужаземнае купецтва па Віліі сплаўляло свае тавары ў 1444, 1494, 1535 і пазьнейшых гадах. У 1589 г. Вілія была ачышчана коштам віленскіх купцоў. Потым ачыстка была зноў зроблена заходамі і коштам гаспадарства. (скарбам).

„З розных сказанняў сучасных летапісцаў“, піша А. Кіркор у сваім нарысу аб Вільні: „можна хоць прыблізна нарысаць малюнак беларуска літоўскай сталіцы, якою яна была ў другой палові XIV-го веку. На гары харашоўся магутны, крэпка умацаваны замак з трыма бакштамі, абкружаны валам. Паўз ніз гэтае гары цягнуўся ніжні замак, пад назваю К р ы в ы Г р а д. Далей, паміж Віллею і Вілейкаю, нідалёка ад Замковай гары, стаялі аграмадныя палацы літоўскага вяльможы Монівіда. К храму прылягалі пакой першасьвяшчэнніка, жрэцоў і вайдэ-лоўтаў. Пакой першасьвяшчэнніка стаялі каля круглай бакшты з вакенцам, праз каторае ён абвясчаў народу волю багоў. Пакой яго складалі вялікія палацы з чатырма бакштамі. Будынак гэты вядомы быў у прамінулым веку пад назваю дому вікарыяў. Ён быў знесен пад новую будоўлю пасьля 1831-го году. Вялікакняжацкі палац, або ніжні замак, складаўся з некалькіх будынкаў, з асобнымі каморамі, сьвірнямі і стайнямі. Будынак гэты быў амаль ні ўсе дзераўляныя, але іх абкружала высокая каменная сьцяна з бакштамі. Апрач таго, увесь Крывы Град, у склад каторага уваходзіла і даліна Швінтарога з храмам і рознымі будоўлямі, абкружан быў высокім частаколам і ахіляўся рэчкаю Вілейкаю і асобным рыштункам для вады, зробленым яшчэ Гедымінам, злучаўшым рэчку Віллю з Вілейкаю.

С Крывога Граду праведзены былі розныя дарогі. Адна дарога выходзіла з заходніх варот пераз два масты на Вілейцы і Вінгры, потым пераз паром на Вілію ды ішла ў даўнейшую сталіцу Кернаў, а так сама на Вілкамірскі замак. Гэтая-ж дарога, наліва ад парому, вяла ў сьвяшчэнны гай (цяпер Лукішкі, пізалежна ад Гаю), дзе стаялі векавыя дубы і іншыя дрэвы, пасьвячоныя розным багом. З замковага варот адна дарога вяла да замястовага вялікакняжацкага замку Меднікі, а так сама ў Ліду і Горадзен, другая-ж направа, у Трокі“.

У Вільні, апрач глаўнага храма Перкунаса, былі ў той час паганскія капліцы на Автокалі, дзе цяпер касцёл сьв. Пётры і дзе потым, як апаведае паданне, з капліцы пабудаваны былі палацы Сапегіаў. Былі яшчэ капліцы ў сярэдзіне места, дзе цяпер касцёл сьв. Яна і царкаў сьв. Параскевы (Пятніцкая).

Царкаў сьв. Мікалая магла, напэўна, існаваць ужо пры Гедыміну, так сама як і касцёл сьв. Мікалая немцаў-каталікоў. У часы панавання Ольгерда, першая яго малжонка, Марыя Яраслаўна, княжна Вітэбская, пабудавала царкаў сьв. Параскевы, або Пятніцкую. Другая-ж яго жонка, Вульяна Алесандраўна, княжна Цьверская, залажыла царкву Божае Мацяры і сьв. Тройцы. Вакросенская летапісь будаўніком царквы Богародзіцы лічыць вяд. кн. Ольгерда. Мабыць пры Ольгерду, ці трохі пазьней, пабудован быў манастыр праваслаўны ў Вільні Прынамсі, апісуючы напад рыцараў на Вільню ў 1390 г., летапісцы ўпамінаюць пра віленскіх праваслаўных манахаў.

Каталіцкія манахі францішканцы і домініканцы, хоць і былі ў Вільні пры Гедыміну, але сваіх манастыроў ні мелі. Толькі пры Ольгерду баяры Гаштольд, аб каторым ўпаміналася вышэй, вызнаваўшы рымска-каталіцкую веру, вынісаў у Вільню чатырнаццаць манахоў францішканскага ордэну і пабудоваў для іх манастыр з касцёлам у сваіх палацах. У 1363 г., падчас гуфгу (паходу) Ольгерда з Гаштольдам на Маскву, літоўскія паганцы напалі на францішканцаў і забівалі іх. Вось як апавядаюць аб гэтым нашыя летапісцы:

„І ў той час, калі быў князь вялікі Ольгерд на Маскве, а пры ём быў ваявода яго Петр Гаштольд, і сабраўшыся мешчане віленскія пагабе і прышлі моццю вялікаю ў кляштар, ні хопячы хрысціянства закону рымскага меці, і кляштар сажлі і мніхаў сем сьцалі, а другі сем мніхаў, развязаўшы на крыж, і пусцілі па Веллі ўніз, мовячы: „З заходу есьце слонца прышлі і на захад зась пойдзеце, што есьце казілі (зьневажалі. Рэд.) багоў нашых. А дзе іх пасьцінано, на том месцы і цяпер Божая мука стаіць у саду біскупа. І прыедзець князь вялікі Ольгерд да Вільні, тагды Гаштольд біў чалом вялікаму князю Ольгерду, абы тых паган за такавое іх акрутэнство скараці вяле, што нявінных законнікоў так акрутне і няміласьціве паказілі. І князь вялікі Ольгерд сам жалаваў таго вельмі іж так акрутне тых мніхаў хрысціян паказілі; і вельмі яму было гнеўна, што ся так над хрысціянны стало такаое акрутэнство. І выдасць вільненьцаў на сьмерць няці сот галавамі за то, абы іх скарано тым-жа, што-бы ўжо чэраз то ні меў жадзен проці хрысціянства нікаторэ прыкасаць чыніці. І тыя суць караны размаітымі мукамі.“

І патам Петр Гаштольд прывёў іншых мніхаў францішкан. І ні сьмеў ужо на том месцы кляштара ім будаваці, дзе першых пакажано; і учыніў ім кляштар на том месцы, дзе быў сабе дом збудоваў, на пасках пад Вінкарам *), дзе цяпер кляштар Маткі Бозскае стаіць. І ад тых часоў стаў першы кляштар хрысціянскі рымскага закону ў Вільні мнішы Маткі Бозскае.“

*) Крыніца ў Вільні.

Францішканскія летапісы запэўняюць, што сем манахаў паганцы прывязалі да крыжоў і скінудлі з гары у рэчку, у памяць чаго на гэтай гары пастаянна ставілі тры крыжы і самая гара да гэтага часу захавала назву Трохкрыжовай. Але гэтая вестка ні мае пад сабою пэўнасці. Трохкрыжовая гара стаіць каля Замковай гары, гдзе, хоць і ў нібытнасць вялікаго князя, папэўна быў гарнізон, і ні магчыма дапусціць, каб на зазначанай гары паганцы маглі учыніць такую страшную кару. А што тычыцца крыжоў, то, на думку проф. Давіловіча, яны пастаўлены ў памяць надаравання месту магдэбургскіх прывілеяў, на што маюцца прыклады ў іншых гарадох, гдзе дзеля ўшанавання гэтакіх выпадкаў так сама ставілі крыжы. Як ведама, Гантольд потым ішоў выпісаў манахаў францішкан і пабудаваў для іх новы манастыр. Францішканскія летапісы кажуць, што новыя манахі былі так сама загвалчаны, але справядлівасць гэтага вынадку падлягае ваявненню.

За часоў панавання Ольгерда здарыўся выпадак, каторага гістарычная крытыка да гэтага часу ні можа вытлумачыць с патрэбнаю яснасцю. Гэты выпадак тычыцца пакутнае смерці вядомых у гісторыі святых — Антонія, Іоанна і Евстафія, або Кукля, Міклея і Няжылы.

З гісторыі ведама, што Ольгерд быў прыхільнікам і абаронцам хрысціян. Летапісы нам кажуць, што ён сам быў будаўніком праваслаўнае царквы ў Вільні; што ім былі пабудаваны дзве царквы ў Вітэбску — Благавешчынская і сьв. Духаўская; што малжонкі яго без перашкодаў будавалі праваслаўныя храмы, а католік Гаштольд пабудаваў манастыр і касцёл для францішкан.

Тым часам, летапісы нам кажуць, што ў 1342 г., па вымогам паганскіх жрэцоў, Ольгерд загадаў пакараць смерцю двух сваіх служак, літвіноў — Кукля і Міклея, а ў 1347 г. трацяго, на імя Няжыла, — за тое што яны прынялі веру грэцкага вызнання. Праваслаўная царкоў далачыла іх к ліку святых (14-го сакавіка), пад імёнамі Антонія, Іоанна і Евстафія, віленскіх мучанікаў. „Варункі“, піша Адам Кіркор: „прымушаны Ольгерда паслухаць паганскіх жрэцоў, ужо страціўшы сваю сілу ў той час, калі прастол Ольгерда быў абкружан гэтулькімі хрысціянамі, застаюцца цёмнымі, ніразьясненымі. Затым, паўстае новае, так сама ні зусім разьяснёнае, пытанне: дзе яны былі пахованы“. Летапісь кажа, што ў 1347 г. замучан быў па загаду Ольгерда Круглец (Няжыла?) адтрымаўшы пры хрысціянства імя Евстафій, за веру хрысціянскую і пахован у царкві сьв. Міколы ў Вільні ў труне разам са сваімі сваякамі Антоніем і Іоаннам, прыняўшымі пакуту за праваслаўную веру. Але тут паўстае новае пытанне, у якой царкві сьв. Мікалая? Нам ведама, што іх у той час было дзве: Успенія і Перамясення Мошчаў, і абедзве лічацца старасвецкімі. Такія глыбокія бадачы віленскае мінушчыны, як проф. М. Гамаліцкі, Т. Нарбут і А. Марцінкеўскі, думаюць, што мучанікі былі пахованы ў царкві сьв. Мікалая ўспенія. Тым часам гэтая царкоў пабудавана другою жонкаю Ольгерда, Вульянаю. Ольгерд ажаніўся з ёю ў 1349 г., стала быць, царкоў пабудавана пазьней. Якім-жа чынам маглі быць пахованы там

мучанікі ў 1342 і 1347 г.? Летапісь-жа ясна гаворыць, што мучанікі былі паложаны ў сьв. Мікілы, г. з. што царкоў у той час ужо існавала. І далей, — с 1347 па 1826 год ніякіх пэўных вестак аб мошчах сьв. мучанікаў ні маецца. Яны былі знайдзены ў 1826 г. у сьв. Духаўскай манастырскай царкві тагочасным архімандрэтам і выстаўлены ім урочыста ў самым храмі. Манахі цэлы дзень адпраўлялі малебны. Гэта ні спадабалася тагочаснаму віленскаму генэрал-губэрнатару А. М. Рымскаму-Корсакаву, каторы загадаў схаваць іх у склеп, што і было зроблена. Тагды-ж распытывалі ў архімандрэты: як ён пазнае, што гэта мошчы сьв. мучанікаў? Ён адказаў, што пабоі і раны на мошчах згодныя с апісаннем у летапісах...

Але вернемся да нарысу аб Вільні. Росквіту места перапшкджалі пастаянныя навады немцаў. У 1377 і 1365 г. яны аблажылі Вільню і, хоць ні здолалі ўзяць замка, але спалілі і сталачылі значную частку горада.

У тым-жа 1377 г. памёр храбры і слаўны Ольгерд. Летапісы запэўняюць, што ён перад смерцю прыняў праваслаўную веру. Тым часам гэта ні так. Мы думаем, што ён і нарадзіўся хрысціянінам і толькі на моцы палітычных варукаў прымушан быў прытварацца і граць ролю паганіна. Калі-б ён дапраўды быў паганінам і толькі перад смерцю адрокся ад паганства, тагды яго сыну і паследвіку, Ягайлу (Якубу) ні было-б жаднае патрэбы так сама граць ролю паганіна, хоць усім было вядома, што дзеці Ольгерда радзіліся хрысціянамі. Ні толькі Ольгерд, але нават і Гедымін у беларускіх землях былі ў вачох народа хрысціянамі і напэўна выпаўнялі хрысціянскія звычаі, а на Літве прыкідваліся паганцамі, разумеюцца, пры урочыстых здарэннях і пры вялікім натоўпу народа. Такім чынам, нават і пасля смерці Ольгерда пахаванне адбылося падвойнае: у царкві Прачыстае нахована было цела а ў даліні Швінтарога гарэў касцёр, на ём гарэло васімнанцаў любівых коняў Ольгерда, яго зброя, адзежа і любівыя рэчы. Народ, мабыць, думаў, што і само цела вялікаго князя паліцца. Гэтак думаў нават сьведкі гэтага звычаю с пасярод рыцараў, што былі тагды ў Вільні.

(Працяг будзе).

Я. Л. н.

КАРОТКІ ФЭЛЬЕТОН.

Дзье Воли.

Як Добрая Воля ляцела над зямлю, шукаючы на ей сабе мейсца, то прыпынілася яна над беднай старонкай.

Цяжка жылося ў той старонцы людцам. Быў вельмі нягодны цар. Дзеля сваей пыхі і багацця прымушаў ен людзей цяжка працаваць, душыцца ў цемнаце і ў чарнаце. Ні было ў яго ніякаго парадку. Дужэйшыя здэкаваліся са слабейшых, душылі іх, як якое зьвярые,

а самі цешыліся, гледзючы, як плачуць гаротнікі. Стагналі і плакалі бедныя і ні ведалі, што зрабіць, як лепей жыць.

А цар чужаніца веу страшнае войско, каб да рэшты скончыць жыццё беднай старонкі і запалоніць яе. Чакалі людзі новае бяды і прасілі Бога, каб Ен хоць памякчыў сэрца страшнаго цара, каб хаця ні здэкаваўся ен з людзей.

Шкода стало Добрай Волі нішчасных людзей, і апусцілася яна над убогімі хатамі.

І пашлі разумнейшыя навучаць дурнейшых, як на сьведзі жыць ішчасліва, адзін другому ні замінаць, ад ліхіх ворагаў абараняцца. Сталі людзі адны з другімі радзіцца, розуму набірацца; пачалі хаўрус рабіць, разам працаваць, сілы сабе дабываць. І лягчэй у іх работа пашла і сьвятлей іх жыццё стало...

Залезшы ў самую землю, пад падрубны хат, у шчыліны, гдзе якія былі, у адзежу людзей, у самае іх нутро, — справеку сядзела тут Злая Воля. Яна гэта і падбівала дужэйшых крыўдзіць слабых, пускала злосьць і ненавісьць паміж людзей і зводзіла іх сварыцца і біцца аднаго з другім. Спакойна сядзелася ей тут. Ні с кім ні змагаўся, нікога ні баяўся, усякаго за нос вадзіла. Была спрадвечным тубыльцам.

Вось калі здаровы ветрык падзьмуу па зямлі і асьвяжыу паветро, раптам заварушылася яна, пачуушы сьмяртэльны пах, і пачала курчыцца, чхаць і моцна сапці, Гэты нягодны дух ад яе зноу стау паганіць паветро, муціць душы людзей.

С таго момэнту пашлі шкоднікі людзі пускаць здраду ў людзі, карыстаючы іх цемнотой.

Казалі добрыя вучыццэле:

— „Братке даражэнькія! Усе мы сінэ адной старонкі, усе мы разам гаравалі, адно нішчаснае мелі. Цяпер-жа нам трэба усім згуртавацца і разам дабываць новае жыццё, трымаючы парадак і спакой. Забывайце старыя згоды, — сваркамі дзела ні паправіш. Трэба любіць брата свайго.

Адказвалі здраднікі:

— „Ні слухайце, братке, гэтаго звадыша. Ен с тых людзей, хто ізноу хоча здэкавацца з вас. Яны душылі нас цэлыя соткі гадоў, а цяпер хочучь вырабіцца сухімі?! Кара цяжкая за здэк павінна быць ім! Німа літасці ім! Бій, лупі! дабро забірай, бо яно нашым потам і кроўю дабыто“.

Радасна заварушылася Злая Воля ў нутры людзей, і паслухалі яны шкодніка свайго. Паднялі ваўну ў сябе дома. Пачалі спаганяць злосьць на багатых, грабіць іх. Далей-болей: пачалі сварыцца і біцца самі с сабою, бо і бедным жылося ніроўна.

Заміж скінутаго цара, зьявілася цэлая куча другіх. Усе яны свае парадкі заводзілі, сваю веру мелі, а ні цяпелі другіх і затыкалі ім рот, калі сіла была на іх боку.

Лятае над зямлю Добрая Воля і нічога ні можа паправіць. Чуюць яе людзі, але ні бачуць і ні ведаюць, што гэта за яна.

А Злая зводніца сядзіць на сваім мейсцы, падбухторвае людзей сварыцца і біцца, ды цешыцца ад радасці, што ў людзей чубы трашчаць.

Справілі людзі такі гармідар, што аж

спалохалася спагадніца іх і падляцела у гору.

Зарагата! Злая зводніца і плюнула у самыя вочы Добрай Волі.

20/VI—1918.

А. Галіна.

Край няволі.

Часам ноч бывае — воч ні закрываю,
Ні прыходзіць сон;
Бачу край далёкі,—сумны, адзінокі
Мне здаецца ён.

Бачу горы—скалы, ад людзей завалы,
Што душу гнялі;
Бачу тые воды, па якім праз годы
Мае сны плылі.

Чуецца тайга мне, як на дзікім камню
Ад вякоў гудзе.

Песні больш тужлівай, скаргі больш
(праудзівай)

Я ні чуў нідзе.

Дзе там шмат пражыто, цэма надзей
(разьбіта)

У безконцы зім.

Сколько дятупевняў, думак і натхненняў
Пахавано ў ім!

Помню край далёкі... Сумны, адзінокі...
Ні магу забыць!

Дораг сумны гэты край, дзе горы-сьцены.
Край, дзе ішчасьце—сьніць.

Алесь Гарун.

Вінцук Марцінкевіч.

Надм. Прымаўорка.

Пінская шляхта.

Фарс-водэвіль у 1 дзеі.

(Глядзі № 30).

З Ь Я В А IX-ая.

Тыя самыя і Ціхон Пратасавіцкі, яго жонка, Цюхай-Ліпскі, яго сын Грышка, Цімох Альпенскі, Базыль Статкевіч і інш. шляхта.

Ціхон. Жонка, а жонка! Будзе бяда! Наглядзі, як у найаснейшай кароны вус адзін у ніз, а другі у гору задраўся? Ідзі ты наперад ды пакланіся яму. хрэн яму у вочы.

Куліна. Што ты мяне пасылаеш! Ты сам наварыў піва, сам і папівай здароў, — я баюся.

Ціхон. Ты—кабета, хрэн табе у вочы, — ён-жа цябе ні зьбесьць! Азьмі гэтыя грошы, — тут іх пяць дзесятак, — пакланіся у ногі ды палажы на стол; ён-жа юрыста, ні адчураецца грошай, — тагды і дзело пойдзе, як па салу.

Куліна. Ну, што рабіць, — папытаю. (яна боязна падыходзіць, кладзе грошы на стол, посьля кланяецца станавому нізка). Найаснейшая карона...

Кручкоу. Тіше! (Куліна са страху адыходзіцца ад стала ды хавецца за мужа; Кручкоу, трымаючы паперу, устае ды, ні пазіраючы на шляхту, гаворыць): По указу Пінскага земскага суда ад 23-го мая сего года за № 2312 прыбыў я ў околицу для разсьледвання ўголовнага дэла о побоях, панесенных Тихоном Протосавитским Ивану Тюхаю-Липскому... Ліпскі, маеш сьведкаў?

Ліпскі. Маю, найаснейшая карона.

Кручкоу. Пусть выступят вперед! (Трое шляхтау выходзяць наперад). Пратасавіцкі, за што ты яго біў?

Ціхон. Дык ён-жа назваў мяне мужыком, — хрэн яму у вочы.

Кручкоу. Маеш сьведкаў?

Ціхон. Маю Куторгу.

Кручкоу. Яго ні можна ставіць, — ён пад судом. (Абярнуўшыся да сьведкаў Ліпскага). Вы бачылі, як Пратасавіцкі біў Ліпскага?

З-ы сьведкі. (боязна кланяючыся). Бачылі, найаснейшая карона!

Кручкоу. (Абярнуўшыся да іншай шляхты): А вы бачылі? Усе іншыя. Не, ні бачылі, найаснейшая карона!

Кручкоу. Ну, дык добра! Следство кончана, цяпер будзе суд, а наперад: по указу всеимостивейшей государыни Елисаветы Петровны 49-го апреля 1893-го года и всеимоло-

стивейшей Екатерины Великой отъ 23-го сентября 1903-го года, а равномерно въ смыслъ Статута Литовскаго раздѣла 8-го, параграфа 193-го, конимъ назначается въ пользу суда отъ тяжущихся гривны. Обжалованный Протосавитский имѣетъ заплатить пошлины 20, проговныхъ 16 и на канцелярію 10 рублей. Жалующийся Липский въ половинѣ того, сьведки, каторыя бачылі драку, а не баранілі, — по 9-і рублей а вся прочая шляхта, што ні бачыла дракі, за тое, што не бачыла, — по 3-ры рублі. Платце! (Садзіцца на мейсцы ды піша; шляхта шэпчацца паміж сабою, посьля выбраны усімі зборшчык Ціхон Альпінскі падыходзіць да Пратасавіцкага, Ліпскага, і іншае шляхты, збірае грошы і, злажыўшы грошы у адзін мяшок, падносіць, бакчыся, да станавага ды кладзе на стол).

Ціхон. (Адлічыўшы зборшчыку грошы, калі той пашоў збіраць ад другіх). Э... глядзі ты! Як ён на бяду нашу ўсе указы і законы, як рэпу, грызе і ні заікнецца, — хрэн яму у вочы!

Куліна. Чаго тут дзівіцца? Відаць, судовы чалавек, дык ён на том і зубы згрыз, — такая, бач, парода.

Кручкоу. (Як Альпінскі палажыў на стол грошы). А усе?

Альпінскі. Да канейчкі, найаснейшая карона!

Кручкоу. Ладна, ідзі! Зараз будзе дэкрэт.

Ціхон. Ух, Госпадзі! Што гэта будзе, — хрэн яму увочы?

Куліна. А што будзе? Вядома, юрыста, — абдзярэ усіх да-чыста ды й паедзе з Богам да хаты.

Ціхон. Хрэн табе у вочы, — каб прынаймні шкура была цэла, а то як дабярэцца да яе, будзе нічысты інтарас!

Кручкоу. (Устае і выходзіць с папераю на сярэдзінку сцэны). Слухайце с увагаю!.. (усе кланяюцца). Буду чытаць дэкрэт (зноу кланяюцца). По указу его императорскаго величества, во временномъ присутствіи, въ комплектѣ, составленномъ изъ участковаго засѣдателя и его писмоводителя, слушали дѣло, коего обстоятельства слѣдующія: Иванъ Тюхай-Липский называлъ Тихона Протосавицкаго мужикомъ; тотъ за такую обиду побилъ Липскаго, на что сей послѣдній представилъ и свидѣтелей. Разслѣдовавъ таковое дѣло, временное присутствіе, сообразно указу всеимостивейшаго государя Петра Великаго въ 1688 г. марта 69-го дня послѣдовавшаго и примѣнясь къ Статуту Литовскому раздѣла 5-го параграфа 18-го, — опредѣлило: Тихону Протосавицкому, какъ уголовному преступнику, назначается 1-е) 25 лозъ на голой землѣ безъ дывана *) и 2-е) штрафа 25 руб. въ пользу временнаго присутствія. б) Ивану Тюхаю-Липскому, какъ панесшему личное оскорбленіе Протосавитскому, назначается 1-е) 15 лозъ на дыванѣ и 2-е) 15 руб. штрафа въ пользу временнаго присутствія; в) свидѣтелямъ, каторые видѣли драку и не разняли дерущихся, 1-е) по 10 лозъ на дыванѣ и по 10 руб. штрафа въ поль-

*) Без дывана—без посьцілки. У даўнейшыя часы, калі каралі шляхціца розгамі, палажыўшы яго на голай зямлі, без дывана, дык гэта лічылася для яго вялікай абразаю.

зу временнаго присутствія: д) всей прочей шляхці, каторая не видѣла драки, за то, что не видѣла, а тѣмъ самымъ не магла и разіять дерущихся, назначается 1-е) по 5 лозъ на дыванъ и по 5 руб. штрафа въ пользу того-же присутствія. Напослѣдокъ г): примѣняясь къ указу ея величества Анны Іоанновны, 1764 г. октября 45-го числа за негербовую бумагу, употребленную и имѣющуюся употребиться по сему дѣлу, — Протосавитскій 5, Липскій 3, свидѣтели по 2, а все прочіе по 4 рублю уплатятъ... Кончено! Цяпер зборшчык ніхай збірае грошы, посяля-жа прымежся за лазу. (Надыходзіць да столу і углыбляецца у паперы).

Ціхон. У...у...у... бецьке мае родныя! Хрэн яму у вочы, — 25 лоз ды яшчэ і ні на дывані, а на голай замлі! Даўбы сто рублеу, каб дыван падаслаі. (Кручкоу нібы-то углыбляецца у чытанне паперау; зборшчык збірае грошы, пачынаючы ад Пратасавіцкага, каторы, аддаўшы зборшчыку грошы, падкрадаваецца к Піскулькіну, адклікае таго у бок і совае 25 рб. бумажку).

Ціхон. Дабрадзёу, ратуй ніпчаснаго ды навучы, як ад лазы збавіцца!

Піскулькін. (у бок, разглядаючы бумажку). Хорошо быць пісмавадзіцелем у разумянаго чалавека, малеваныя госьціні! (паказваючы на бумажку). Самі у карман лезуць, ні нада і рук выцягваюць. (да Ціхона). Ні ведаю, што рабіць! Ен сам баіцца, каб, зрабіўшы вам палётку, перад судом ні адказваць. Але папробуйце (тут падыходзяць другія шляхты і слухаюць яго рады), злажыце яму добры гасцінчык, а вось пакваніцца? Пагаварыце с сабою і злажыце, а я, тым часам, папрабую угаманіць яго. (Надыходзіць да Кручкова і шэпча, той злосна адказвае).

Кручкоу. Ні магу, ні магу! Знаеш, по всемілостывішшаму указу нашаго государя 1881 года сентебры 75-го дня какой вялікі адказ за палажку сторанамъ въ уголовномъ преступленіи? Ні толькі пасаду магу страціць, но і лічосыць падвергнецца опасности.

Ціхон. Жонка, а, жонка, — хрэн табе у вочы! Прыясы шкуруны мяшок, тое ляжыць у кублі з грэчкаю; там ёсць сто рублёу, грэба выкупіць шкуру. Ох, даражэй яна каштаваць будзе, — хрэн ёй у вочы!

Куліна. Што? Напярэшны бяды, а цяпер расплачывайся. (Выходзіць ды праз мінуту варочаецца з мяшком).

Грышка. (да бацькі) А ну, бацька, разсупонь свой мяшок ды вынь якіх рублёу с 50, — можа і тваю панануць шкуру. (да іншае шляхты). І вы разварушыцеся: каторыя бачылі драку — па дзесаць, а каторыя ні бачылі — па пяць рублёу, — злажыце у кучу ды падзясіце найяснейшай кароні. Дык ён зжаліцца над вамі і дзело кончыць, вось як яны, людзі судовыя, умеюць: і воук будзе сыты і козы пэлы. (Шляхта збірае грошы, посяля, зложаныя у адзін мяшок аддаюць Грышку, падліхаючы яго да станавага і угаварываючы, каб ён асьмеліся аддаць іх Кручкоу і прасіць дараваць ім).

Ліпскі. Ідзі ты, сынку, — палажы на стол ды прасі і малі, каб ён памілаваў нашу шкуру ды скасаваў строгі свой дэкрэт.

Грышка. Бачыце, бацька, як ні добра, што вы зводзіцеся с суседзі. Добра, я асьмелюся палайш, толькі каб вы пагадзіліся с Ціхонам ды каб паслаі ад мяне сватоу к яго дачцэ Марысі.

Ліпскі. Дябал яго бяры! Ніхай толькі уладзіцца дзело, а я ні адкажуся. Ідзі прасі! (Грышка з аднаго, а Пратасавіцкі з другога боку баязьліва падыходзяць да стала, пры каторым Кручкоу нібы-то углыблены у чытанне паперау, ды кладуць мяшок з грашыма; Грышка, моцна каштанушы, кланяецца нізка станаваму ды гаворыць).

Грышка. Найяснейшая карона! Мы — ад веку Пінская шляхта і ты шляхціц. Ні глумі-ж, ні пэчкай у балоні шляхецкай, братняе табе, крыві! Скасуй строгі твой дэкрэт, на сорах нашай ваколіцы пісаны, — паміры майго бацьку с Ці-

хонам, сатвары маё і Марысі шчасьце, а мы ўсе, цэлаю ваколіцай, век за цябе будзем Бога прасіць і век табе дзякаваць!

Піскулькін. И я вас прошу, ваше благородіе, — пусть подадутъ мировую и концы въ воду.

Кручкоу. (да Піскулькіна, але моцна). Хорошо! Для вас это сдѣлаю, приму грѣхъ и отвѣтъ на себя... Ціхон Пратасавіцкі і Цюхай-Ліпскі! Падызціце сюды бліжэй. (тыя падыходзяць, за імі Грышка і Марыся). Абніміцеся і пацалуйцеся на згоду. — ну, што-ж? (Марыся свайго бацьку, а Грышка свайго папыхаюць, каторыя потым абнімаюцца і цалуюцца с сабою). Ціхон! На згоду, каб быў крупнік! *).

Ціхон. Гатовы найяснейшая карона! Схадзіце, жонка і Марыся, ды прыясыце, — хрэн вам у вочы. (Куліна і Марыся ідуць у хату).

Кручкоу. Вы думасце, што мне міла наневяраць кроу шляхецкую? Я-ж сам шляхціц, вам родны, але што-ж рабіць? Служба — ні дружба. Законы, міленькія, законы! Годзючы вас, бяду на сябе бяру: толькі пад такою гавышчэю, каб Ціхон з Ліпскім навек с сабою памірыліся ды каб я з-за вас ні улез у верат. Банечне трэбую, каб тут-жа пры мне дзетак сваіх зручылі, а там і павянчалі. (Тут Куліна і Марыся уносяць дзеве міскі гарачаго крупніку ды ставяць на стол с кубкамі). Ну, што, Ціхон, — аддасі за Грышку сваю Марысю?

Куліна. (ставячы). Гарачая, ой, гарачая, найяснейшая карона!

Кручкоу. Адкуль-жа ты ведаеш?

Куліна. Дык я-ж сама яе зладзіла...

Кручкоу. Што?

Куліна. Да гаралку. Толькі што перагарала, шафрану і розных прыпрау насудзіла многа, меду-ж пэлы кадобчык укінула.

Кручкоу. А... ты талкуеш аб крупніку!

Ціхон. Хрэн табе у вочы! Чуеш, што найяснейшая карона кажа?

Куліна. А як-жа, аб прыправі...

Ціхон. Аб якой прыправі? Хрэн табе у вочы, — аб Марысі! Ці аддасі яе за Грышку Ліпскаго...

Куліна. А што будзе с Куторгау?

Ціхон. Хрэн яму у вочы! Твой Куторга толькі хваліцца умее, а як прышло да дзела, дык чунь у бяду с сабою разам і мяне ні уцяг.

Кручкоу. Вот я тут зараз цэлую справу кончу. Налівайце кубкі! (Куліна с Ціхонам наліваюць, падаюць Кручкоу і Піскулькіну і усім іншым). Грышка, любіш ты Марысю? Хочаш з ёю да шлюб?

Грышка. Ой, хочу, вельмі хочу! Найяснейшая карона! Бог мяне пакарай, калі я ні дам ёй шчасця адружыўшыся.

Кручкоу. А ты, Марыся, любіш Грышку? Хочаш з ім век дзяліць шчасьце і горе? (Марыся, засароміўшыся, па-варочваецца тварам да сыны ды дзёрпае яе пальцам). Ну, што? Чаго маучыш?

Марыся. А ўжо-ж, галі маучу...

Кручкоу. Дык — хоча? Ладна! Любіш ты Грышку?

Марыся. (сарамліва). Але...

Кручкоу. Бронга яго любіш?

№ 7. Раманс.

Марыся. Найяснейшая карона!
Трудна мне без Грышкі жыці.
Ніяка земская праёна
Ні у сілах нас разлучыці!
Сэрца мае — гто менне,

* Крупнікам азначаў пітво, прыгатаванае на агні з гаралкі і патакі з рознымі прыправамі.

Яго любоў — мая сіла.
 Без яго мне смерць — спасенне,
 Без яго мне сьвет — магіла.
 Ніхай бацьке лаюць, мучаць,
 Ні с кім другім ні злучаць.
 Калі з ім мяне разлучаць,
 Я ў Прыпяці утанюся.

Кручкоу. Ну, калі так крэпка яго мілуеш, дык ужо німа чаго раздумваць. Панове бацькі! Трэба іх злучыць, а то новае ўгадоўнае дзело зваліцца на вашы голавы. Пане Лінскі, чы прымаеш нашэ мяне за свата для свайго сына?

Лінскі. Ды ўжо-ж, найсьвейшая карона! Задумалі дзело, то і канчайце яго з Богам, — я рад буду благаславіць.

Кручкоу. Дайце сюды ручнікі! (Падаюць, а ен закідае яго сабе на плячо). Ну, вот я і сват! Што, панове Пратасавіцкія, — аддаеце вашу дачку за Грышку?

Ціхон. Такого свата трудна ні уважыць. Хадзі, жонка, хадзі пане Лінскі, — хрэн табе ў вочы! Паблагасловім дзяцей, а там потым адгуляем вяселле. На пасаж дам два гарцы грошай і шляхецкую худобу, а па смерці-ж нашай — самі ўсе забяруць.

Куліна. Ды і на выправу ні пашкадуем, — яна-ж у нас звычайна: што маем, тое ўсе яе, каб толькі Бог даў ім шчасную долю. (Бацькі сходяцца і злучаюць маладым рукі).

Кручкоу. Вот так добра! Цяпер, панове бацькі, падпішыце міравую і зложыце міравых пошлін па тры капейкі. (Тыя падпісваюцца трыма крыжыкамі, Піскулькін за іх распісуюцца).

Альпенскі. (у бок). Ні быў-бы судовы чалавек! Пабраў рублі ды яшчэ па капейкі сцягае. У іх ужо такая натура: без капеек і чвэрці, як без солі ў страву, ніяк ні абойдуцца; капейкі і чвэрці — да скарбу, а рублі — сабе.

Кручкоу. Дзісяцкі! (той уваходзіць). Прывядзі сюды Буторгу! (дзісяцкі выходзіць). Ну, што-ж, — налівайце зноў кубкі ды выпьем за здароўе маладой пары.

Усе. (Падыхаючы ў гору кубкі). Будзьце здаровы, маладыя! Дай Бог вам век і сабою шчасліва пражываць!

З Ъ Я В А А П О Ш Н Я Я.

Тыя самыя, і Куторга.

Буторга. (Кланяецца усім). Дзякуй, дзякуй, панове грамада! Буду старацца ушчаслівіць Марысю.

Кручкоу. Маучы, стары хрэн, ні аб табе тут ідзе дзело! Бары кубак ды выпі за здароўе маладых Грышкі Лінскаго з Марысею і падзякуй Богу, што так лёгка вырабіўся ад суда.

Буторга. Дык гэта ні я малады? Ні за маё шлі здароўе.

Кручкоу. Пакінь, стары хрыч, думаць аб жаніцьбе, а заматай сабе на вуё, каб крэпка дзяржаць язык за зубамі.

Буторга. Ой, найсьвейшая карона! Буду сабе часта браць на розум філосафскую прыравесьць: па тое Бог даў людзям язык, каб ўмець маучаць. (П'е с кубка).

Кручкоу. Дзісяцкі! (той уваходзіць). Бові гатовы? Дзісяцкі. Запрагаюць, найсьвейшая карона! (выходзіць).

Кручкоу. Ну, панове шляхта-брацца! Я вам родны, я вам брат, дык на прапачаніс выпьем яшчэ па кубку круцінку, заспяваем нашу родную песню ды паскачэм на заручынах. Пане Буторга, у цябе яшчэ ні вельмі курыцца чупрына, — ты вядзі пункты, а мы пакруцімся, прыпываючы.

Усе. Віват наш брат, найсьвейшая карона!

№ 8.

Хор. Эй, чух чумадра, біе.
 Чумадрыха весяла!

Буторга. Нашы Пінскі ваколіцы —
 Жыцце хоць цару, царыцы!
 Усяго досыць — прызірніся:
 Еш, пі, хоць распіражыся.

Хор. Эй, чух чумадра,
 Чумадрыха весяла!

Буторга. Есьць гарэлка, луста хлеба,
 Ужыны в сусона рыба.
 Чаго-ж болей людзям треба?
 Пінчуку тут даў Бог небо!

Хор. Эй, чух чумадра,
 Чумадрыха весяла!

Буторга. Як зьбіром дабро дачыста,
 Завязом на торг да места,
 Тагды квартаю чырвонцы,
 Гарцам мерым карбавонцы.

Хор. Эй, чух чумадра,
 Чумадрыха весяла!

Буторга. Дзячаты нашы, як лані,
 Харашэйшы, як ясны пані.
 Зірне катора — маспане! —
 Сэрца с-пад жыбра дастане.

Хор. Эй, чух чумадра,
 Чумадрыха весяла!

(Чуваць звонікі. Шляхта ап'яная хістаецца па сцэні без парадку; гутарка агульная без сэнсу; Куторга па сярэдзіне сцэны раняе кубак і засыпае; Кручкоу бярэ ў бок Альпенскаго і кажа яму):

Кручкоу. Ведаеш, што на цябе казаў Статкевіч?

Альпенскі. А што?

Кручкоу. Ен казаў, што ты ні шляхціц.

Альпенскі. Што? Ен мяне так зьневажае? Вось я-ж яму пакажу мае шляхецтва!

Кручкоу. Ні пры мне, — як паеду, тагды з ім расправімся! (Альходзіцца, бярэ ў бок Статкевіча). Знаеш? Цябе Альпенскі аблае мужыком.

Статкевіч. Ен сьмеу назваць мяне мужыком?! Мне сам Юры Кабылінскі падпісаў грамаду, — дык я-ж на шкуры яго вынішу сваё шляхецтва! (шугаецца да Альпенскаго і пачынае біцца).

Лінскі. Найсьвейшая карона! Шляхта навілася і завалася біцца. Бойцеся Бога, раздыміце, а то і з вас штраф будзе належыць!

Кручкоу. Ні ка мне, ні ка мне, — віхай у суд падаюць, тагды прыеду на следзтво! Бывайце здаровы! (выходзіць с Піскулькіным).

Ціхон. Віват, найсьвейшая карона!!

Усе. (апрач тых, што б'юцца). Віват, найсьвейшая карона!!

(Заслона апускаецца, пакідаючы на перадзі сцэны Куторгу; той прачынаецца).

Буторга. Што? Ужо разышліся? А там чутна і болка! Добра прыпавесьць кажэ: пінска шляхта як нап'ецца, то напэўна падзярэцца (да публікі). Да вы ўжо, найсьвейшыя панове, спаць хочаце? А што? Ні праўда! Дык:

№ 9.

Найсьвейшая публіка!
 Прашу цябе ні дзівіся,
 Бяда гэта нівяліка,
 Што мы крыху папіліся.
 Ніхай штасная развязка
 Пінскай шляхці ад вас будзе, —
 Дайце браво, калі ласка,
 Ды і з Богам, добры людзі!

(Канец).

Выправіў Я. Л.н.

Пад восень.

Толькі пожня на нішчы жаўцее,
Сенажаць агалела рапай;
За садочкам гарод багацее
Ды пад восень ірдзіць зеляней.

Гасне лето ў цішы залацістай.
Толькі совы што-вечар крычаць,
Нібы вабіць каго Дух Нічмысты,
Каб на грэх ў цемнаце навучаць.

Надыходзяць халодныя ночы.
У задуменні застылі кусты.
На зямлю дзе-ні-дзе, ні ахвоча,
Ужо зляцелі з бярозы лісты.

Гэй, ты, лето! Чаго праляцело
Ты як віхар праз жоўты курган?
Як далёкі маяк затрымцело,
Стрэмянуўшы ў вякоў акіян.

Хочу думаць: ізноў ці засьвеціш
Ты для хвораі душы бедака,
Ці магілку мо' толькі уквеціш,
Што збудзе пядолі рука.

Неяк сумна і ціха, бы ў лесі
Перад тым, як загасіць Пярун.
Чую—поўзае Восень па страсі
І для песні німа ў міне струн.

Крауцоу Манар.

Юнацкі беларускі твор Я. Чачота.

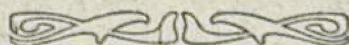
У канцы першага дваццацілення XIX-го веку шчаслівы лёс сабраў у сьценах Віленскага ўніверсітэту гурток ідэялістычнай моладзі. Спачатку ў гэтаго нівялічкага гуртка, у склад катораго уваходзіў А. Міцкевіч з нашым першым бадай што этнографам Янам Чачотам, ні было якой-колячы выразнай палітычнай, альбо грамадзянскай мэты. Малядыя людзі зыходзіліся на грунці ўзаемнай забаўкі і навукі, і толькі с часам паміж іх нарадзілася думка аб інакшым уплыве на сваіх акадэмічных колегах. Пачаўшыся ад сямі чалавек, гурток потым дайшоў да чатырнаццаці сяброў, каторы с часам, як ведама, выліўся ў тую арганізацыю фільматаў, якая, ні выкрываючы сябе, стала душою філарэцкіх арганізацыяў у Вільні. Сходы фільматаў, звязаных цесным таварыствам, мелі заўсёды сардэчны і прыемны для ўсіх сяброў характар. Гутаркі на паважныя тэматы, чытанне рэфератаў аздабляліся вясёлымі жартамі, дэкламаваннем вершаў і песнямі, якія ўкладаліся самімі сябрамі—Міцкевічам, Чачотам, Т. Занам, каторы меў і музычны здоль-

пасьці. Найбольшай жывасцю і вясёласцю адзначаліся сьвяткаванні імянінаў Зана, быўшаго душою і суменнем гэтаі моладзі; Яжоўскаго—прэзэса гуртка, надаваўшаго ўсяму сталасці, і Адама Міцкевіча,—ўлюбленца сваіх сяброў, які у хуткім часі павінен быў разлучыцца с сябрамі, выехаўшы, як стыпендыянт, на пасадку настаўніка ў Коўну, адкуль заўсёды прыежджаў на Куцыю ў Вільню. Аднаго разу, у дзень прыезда Міцкевіча на свае імяніны ў Вільню, 27-го сьнежня 1819 г. Чачот на сходзі ў вечар прасьпяваў на павішаванне госяця-імянінніка аложанаю ім самым песняю на беларускі народны матыў. Гэтая песня, як і яе нота, успомнілася потым праз 50 год аднаму с фільматаў, Ігнату Дамайку, напісаўшаму ў 1870 г. ліст аб сваёй моладасці. Ліст гэны, выдрукованы ў 1872 г., перадрукаваў польскі гісторык Генрык Масьціцкі ў зборніку матарыялоў аб філамацка-філарэцкім руху. З гэтаго зборніка, выданага ў 1916 года ў Варшаве, мы і падаём беларускі верш Я. Чачота:

Ах, што-ж мы вашэці скажам,
Простаго сяла дзяўчаты?
Якія-ж песнечкі зьвяжам?
У нас мысль нібагата,
У нас мысль нібагата,
Але, як мыслім, як чуем,
Так табе засьпяваем.
Так цябе павіншваем.
Нішчырасьці ні знаем,
Нішчырасьці ні знаем!
Будзь, як лісічка *) адаровы,
Як конік, вясёл пры трудзе!
Хай твайго пісьма і мовы
Як салаўя голас будзе,
Як салаўя голас будзе!

Падаў А. П-кі.

*) «З усіх літоўскіх грыбоў лісічка адны, каторыя ні бываюць чарвякамі. Іх ні грызуць ніякія чарвякі, і яны растуць адаровымі, захавываючы свой пекны жоўта-чырвоны колер. Жылі на Літве нацца шануюць лісічкі дзеля таго, што яны ніколі ні бываюць чарвякамі, і шмат іх зьбіраюць». Гэтую увагу зрабіў Дамайка, каторы ужываў слова Літва ні ў этнографічным, а географічным сэнсі, як гэта звычайна рабілося ў яго часы. Літоўскі — значыць беларускі.

КРОНІКА.

Адкрыцце беларускіх педагогічных курсаў. 5-го верасьня, а 6-й гадз. у вечар, у памешканні Рады Б. Н. Р. адбылося адкрыцце беларускіх педагогічных курсаў і курсаў беларусазнаўства для настаўнікаў мескіх менскіх пачатковых школ. Курсы адбываюцца сумесна, у адном

памешканні і пры адном складу лектараў на працягу вучэбнаго года, або 9-і месяцаў.

Курсы адчыняла педагогічная рада курсаў прамовамі. За маршалка быў намеснік дырэктара курсаў, п. К. Езавітаў; дарэктара курсаў, п. К. Думэўскаго, за нібытнасцю у Менску, на адкрыцці курсаў ні было. Першым меў прамову лектар географіі Беларусі А. Смоліч, каторы зазначыў агульнае значэнне курсаў для беларускаго настаўніцтва. Затым прамаўляў лектар беларускае мовы п. Я. Лёсік, змест прамовы катораго зводзіўся да таго, што «сягодня дзень адкрыцця беларускіх педагогічных курсаў. Гэты дзень будзе навекі ўпісаны ў гісторыю адраджэння беларускаго народа. Перамерлі тыя людзі, што маглі нам разказаць, як панавала на Беларусі беларуская мова; забыліся людзі пра тое, як у нас былі свае школы, свае беларускія суды і набажэнства ў беларускай мове. А ўсё гэта было і ні так ужо даўно. Даўней народныя школы на Беларусі рабіліся пры парках і манастырох. І вот, касуючы вуніяцтва, маскоўскі ўрад пры цару Мікалаю І зьнішчыў і беларускія школы, бо і сама касата вуніяцтва ўчынялася з мэтай абмаскалівання. Потым было забаронена друкаваць на-беларуску. А ў той час, як прышоў на Беларусь маскоўскі ўрад, усе нашы вышэйшыя станы былі ўжо апалчаны; заставаўся адзін народ, катораму, забараніўшы друк, лёгка было сказаць: якая-ж ваша мова, калі на ёй і кніжак німа? І цёмны нішчасны народ верыў і пагнуўся або да расійцаў, або да палякоў.

Да гэтаго часу ў нас панавала расійская, або польская мова. Гэта самае было колісь і ва ўсёй З.-Эўропі, калі там у навукх ужывалі латынь і думалі, што толькі па-латыні можна вучыцца, адпраўляць набажэнства і пісаць кнігі. І што-ж мы бачым? Людзі тагды тапталіся на адным мейсцы, культурны поступ прыпыніўся, запанавала ў навукх алхімія і вышуківаўся некі «жыццёвы элексір». І толькі тагды, як людзі сьцьямілі, што «жыццёвы элексір» гэта іх родная мова і культура на родным грунці, толькі тагды пачаўся росквіт і прогрэс. Гэта было культурна-нацыянальнае адраджэнне З.-Эўропы, гэта была эпоха рэнесанса. Такую эпоху перажывае цяпер беларускі народ, і народная школа зьяўляецца тым грунтам, на каторым узрасьне багацце і слава беларускаго народа.

Вы, панове-бранцы, першыя курсісты беларускае сямінарыі, вы—шчаслівыя. Вы тыя першыя зоркі, што павясуць сьвет у народную цемру ў роднай мове. Віншую вас з гэтым шчасцем!

Потым гаварыў лектар беларускай

гісторыі і літаратуры, п. Р. Зямкевіч, зазначыўшы вялікае багацце нашае гісторыі і даўнейшую культурную славу нашага народа. Студэнтка курсаў, п. Бадунова, у сваёй прамове выказвала свае пажаданні. Яна казала, што лектар гісторыі павінен заўсёды мець на увазі прапоўны народ і вышляць яго жыццё у сіваю даўнейшыну, а географ—раскрываць перад слухачамі, якія багацці крые у сабе наш край і якія магчымасці разсыцілаюцца перад нашым народам у гэтым сэнсі. Прэдстаўнік віленскіх беларусаў, І. Луцкевіч, дакараў тых нашых настаўнікаў і сьвятшчэннікаў, што разам з расійскім урадам паўцякалі на Маскоўшчыну, пакінуўшы народ свой без кіраўніцтва і адукацыі, skutкам чаго развілася шырокая паленізацыя у Віленшчыне і Гродзеншчыне. Пану Луцкевічу адказваў быўшы тут выпадкова сьвятшчэннік, даводзіўшы, што духавенства прымушана было пакінуць свой родны край на загаду ад сваёй улады. Нарэшце, выкладчы педагогікі падкрэсьліў значэнне для настаўнікаў педагогічных навук, і ўрочысты акт адкрыцця курсаў быў зачынен абвесткаю, што з 6-го верасня пачынаецца вучэнне.

Беларускі канцэрт. 8-го верасня ў памешканні клуба «Беларуская Хатка» адбыўся канцэрт хора пад кіраўніцтвам збірача народных песняў І. Н. Усьцюжанінава. Сьпяваліся гарманізаваныя кіраўніком хора беларускія народныя песні: «А хто там ідзе?» — словы Яўкі Купалы, музыка Усьцюжанінава, «Ой, чух, маці, чух», «Вяснянка», «Гэй, паехаў сын Даніла», «Зялёны дубочак», «Дуда», «Надгробны верш», «Ночка», «Каля хацінкі», «Мой міленькі захварэў», «Калысачная», «Кадрэль», «Полька» і іншыя.

Скутні вар'яцкага учыну. (Офіцыйнае паведамленне германскае ўлады). Ніпамысны напад шайкі ў насколіцах Барысава знайшоў сабе належную кару ў пастанові ваеннага суда.

Пры сьціслай разборцы справы было акуратна даведзена, што ў часе завірухі 11-го і 12-го жніўня мейсцовыя жыхары прылучыліся да шайкаў і падтрымалі іх тым, што давалі ім прытулак і харчы, а так сама перадавалі весткі, і ўсё гэта ў такім вялікім абсягу, што ўсё сельскае грамадзянства павінна за гэта адказваць. Дзеля гэтага зпрачтых, якіх за тое, што, як выявілася, дапусьцілі ачыннае проціў уласнасьці і жыцця германскіх салдатаў і майсцовых жыхароў, былі разстралены на момант пастановы ваеннага суда, — вінаватыя мястэчкі, воласьці і павеі абложаны гэтакім штрафам:

1) На Барысаўскі павеі наложена контрыбуцыя ў прыблізным размере 100 коней, 300 штук рагатае жывёлы, 550 азеі і сьвіняў, каторую павінны выплаціць вёскі: Зачысьце, Барадоўка, Стары Ячмык, Кастрыца, Дулені, Ігрышчо і Боркі; а парт гэтаго, яны абложаны грамадзкім штрафам у ліку 32000 марак.

Да выплаты гэтае контрыбуцыі, $\frac{2}{3}$ мужчыны заложнікаў затрымываюцца, а рэшта заложнікаў, дзеля кары за завіруху, застаецца на 4-ы надзелі пасля выплаты контрыбуцыі пад арэштам.

2) На Менскі павеі наложаны грамадзкі штраф у ліку 3000 марак за напаванне тэлеграфных слупоў, каторы павінны плаціць В. і М. Акнеды, Качуны, Баханы і Ябаноўка.

Беларускія штомесячнікі (журналы). Ад 1-го кастрычніка 1918-го году ў Вільні пачне выходзіць штомесячнік «Крывічавіні», — часопіс палітычна-літаратурна-грамадзянскай пад кіраўніцтвам В. Ластоўскаго. Падпісная плата на год 6 рб. Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: Вільня, Завальная вуліца, д. № 7.

А ў Менску ад 1-го верасня пачне выходзіць другі штомесячнік «Варта», — часопіс літаратурна-грамадзянска-навучна-гістарычна-эканамічнай пад агульным кіраўніцтвам Я. Варонкі. У штомесячніку «Варта» будуць друкавацца станцыі як у беларускай мове, так і ў вялікарускай, нямецкай і польскай. (?) Адрэс штомесячніка: Менск, 2-і Гомпшталны завул. 7.

Менская краевая выстаўка ахвотна аглядаецца самай разнастайнай публікай. Выставачныя каталёгі сьпешна гатуюцца да друку беларускім археолегам і бібліографам Р. Зямкевічам. Выстаўка мае багатыя калекцыі беларускай старасьветчыны і штукарства; месціцца яна ў камерным тэатры на Саборным пляцу.

Беларускі народны тэатр. Трупца Беларускага Народнага Тэатра пад кіраўніцтвам Ф. Алехновіча гатуе да пастановкі оперэту ў 3-х дзеях Ф. Алехновіча, «Шчасьце неўспадзеўкі». У пьесе выступае 20 асоб, ні лічучы хора.

Рэгістрацыя настаўнікаў. Пры Беларускім Народным Сэкрэтарыяце па справам народнае адукацыі адчынена рэгістрацыя настаўнікаў вышэйшых, сяродніх і пачатковых школ, жадаючых выкладаць навукі ў беларускіх школах. Рэгістрацыя адбываецца ў памешканні Рады.

Беларусы-пісьменнікі ў чужых мовах.

Некі Парубок у газэці «Новый Вѣстник», с прычыны пастановкі на беларускай сцэне пьесы Э. Оржэшкі «Хам» на карысьць прапоўнай дзіцячай каленіі, цікава заўважыў, што «калі ўкраінцы ні

могучь дараваць сабе, як гэта М. Гогаль, А. Чэхаў, Улад. Караленка, Б. Лазарэўскі і іншыя апынуліся ў ліку вялікарускіх пісьменнікаў, паставіўшы вялікарускую прыгожую літаратуру побач з эўропэйскаю, у той час, як яны павінны былі, як ўкраінцы, працаваць на ўкраінскай нівэ, то тым больш беларусы павінны шкадаваць, што ў вялікарускую і асабліва ў польскую скарыбну нацыянальнае культуры яны далі так многа вялікіх людзей. Адам Міцкевіч (Сыракомля Крашэўскі, Сянькевіч), Я. Чачот, Э. Оржэшка — усё гэта чыстакроўныя беларусы, перахвачаныя польскай культурай на вялікае няшчасьце сваё бацькаўшчыны. Часта цяпер, рыжучыся ў архіўных матэрыялах шмат якіх польскіх пісьменнікаў, прыходзіцца на трапляць на творы, напісаныя імі на беларускай мове: гэта ўсё людзі, каторыя дзякуючы гістарычнаму лёсу, дапамагалі росквіту чужой культуры. Што-б было з беларускай культурай, каб гэтыя вялікія людзі ні былі захвачаны арыентацыяй Польшчы, каторая выпіскала з Беларусі і Літвы ўсё самае лепшае для сябе? Польшча эпохі заняпаду і дзяржаўнага разлажэння ведала, адкуль яна яшчэ можа чэрпаць для сябе сілы, каб ні загінуць дазвання: яна іх узяла із здароваго, ні страціўшага здольнасьці да развіцця, народа, ад беларусаў.

Эліза Оржэшка, хоць сама і ні пісала па-беларуску, але ўсё яе творы праняты наскрозь беларускім духам. Жывучы ўвесь час у спакон веку беларускай — Гродзенскай губэрні, Оржэшка с такім рэалізмам і глыбокай унутраной праўдай малявала беларускі быт, беларускі характар і ўсе нюансы душы беларускага народа, што цяпер безвольна беларускія дзеячы узяліся за пераклады твораў Оржэшкі, даводзячы тое, аб чым гаварылася ў пачатку гэтаго артыкулу, т.-е., што Э. Оржэшка гэта нашая «Аршчыца», як яе назваў незабыты Мадзей Бурачок. Пьеса Оржэшкі «Хам», дапасаваная да беларускае сцэны Ф. Ждановічам, зьяўляецца лішнім довадам таго, насколькі звязаны творы гэтае пісьменніцы з яе сапраўднай беларускай, т.-е. ні-бацькаўшчынай для профэсіі, а «бацькаўшчынай дзяцінства».

Рэдактар Я. Лёсік.